

תורה שבעל פה במעגלי המשנה

הוראות לנבחן

א. משך הבחינה: שעותיים.

ב. מבנה השאלון ומפתח ההערכה: בשאלון זה שני פרקים.

פרק ראשון – (13x6) – 78 נקודות

פרק שני – (11x2) – 22 נקודות

סך הכול – 100 נקודות

ג. חומר עזר מותר בשימוש: אין.

ד. הוראות מיוחדות: אין.

כתוב במחברת הבחינה בלבד. רשום "טיוטה" בראש כל עמוד המשמש טיוטה.
כתיבת טיוטה בדפים שאינם במחברת הבחינה עלולה לגרום לפסילת הבחינה.

ההנחיות בשאלון זה מנוסחות בלשון זכר ומכוונות לנבחנות ולנבחנים כאחד.

בהצלחה!

השאלות

פרק ראשון (78 נקודות)

ענה על שש מן השאלות 1–9 (לכל שאלה – 13 נקודות).

1. תורה ומצוות

א. (1) במשנה יש כמה כללים הנוגעים לקבוצות המצוות האלה:

"מצוות הבן על האב", "מצוות האב על הבן", "מצוות עשה שהזמן גרמה", "מצוות עשה שלא הזמן גרמה" (קידושין, פרק א', משנה ז').

בנוגע לכל אחת מן הקבוצות, ציין אם נשים חייבות במצוות הנכללות בה או פטורות מהן.

(2) האם מצוות צדקה היא מצוות עשה שהזמן גרמה או מצוות עשה שלא הזמן גרמה? נמק את תשובתך. (7 נקודות)

ב. בעניין "מצוות האב על הבן" כתב הרמב"ם: "מצוות האב רבים מלספור, אלא ששני יסודות כוללים אותם". הסבר בלשונך את המושג "מצוות האב על הבן", וכתוב את שני היסודות של מצוות אלה. (6 נקודות)

2. צדקה, אמת ויושר

א. "היו לו מאתיים חסר דינר אפילו אלף נותנין לו כאחת הרי זה ייטול" (פאה, פרק ח', משנה ח'). בציטוט שלפניך יש מקרה ודין.

(1) הסבר בלשונך את המקרה.

(2) העתק למחברתך את הדין שבציטוט.

(4 נקודות)

ב. "אין מחייבין אותן למכור את ביתו ואת כלי תשמישו" (שם).

(1) את מי אין מחייבין למכור את ביתו ואת כלי תשמישו?

(2) מדוע היינו חושבים שיש לחייב אדם זה למכור את ביתו ואת כלי תשמישו?

(4 נקודות)

ג. "מי שכבר יש לו כשרון להרוויח על ידי איזה משלח יד, יש לדאוג יותר שלא תסיח דעתו, הישענו על הצדקה,

מחריצות עבודתו לעצמו. על כן נתנו חז"ל בזה הגבלה יותר מצומצמת: חמישים זוז. למען יהיה להעיר אל

המקבל ואל הנותנים שיראו תכלית הצדקה להעמיד המקבלים במצב ההתפרנסות מיגיע כפם".

(הראי"ה קוק, עין אי"ה)

על פי הראי"ה קוק, הסבר ונמק את דברי המשנה: "מי שיש לו חמישים זוז והוא נושא ונותן בהם הרי זה

לא ייטול". (5 נקודות)

3. תפילה

א. "רבי יהושע אומר: ...מתפלל תפילה קצרה; אומר ... בכל פרשת העיבור יהיו צורכיהם לפניך..."

(ברכות, פרק ד', משנה ד')

(1) על פי רבי יהושע, באיזה מצב מתפללים תפילה קצרה?

(2) הסבר את המשפט המודגש בקו. בתשובתך הסבר את המילים "פרשת" ו"העיבור".

(6 נקודות)

ב. "רבי אלעזר בן עזריה אומר: אין תפילת המוספין אלא בחבר עיר. וחכמים אומרים: בחבר עיר ושלא בחבר עיר.

רבי יהודה אומר משמו: כל מקום שיש חבר עיר - היחיד פטור מתפילת המוספין" (שם, משנה ז').

אדם שלא הלך להתפלל במניין שבבית הכנסת בשבת — האם עליו להתפלל תפילת מוסף ביחידות?

ענה על פי שלוש הדעות שבמשנה, ובסס את דבריך על הכתוב במשנה. (7 נקודות)

4. ברכות

א. (1) "כל הברכות כולן שלושה מינים: ברכות הנאה, וברכות מצוות, וברכות הודאה" (רמב"ם, הלכות ברכות).

הסבר שניים מן הסוגים ("המינים") של הברכות, וכתוב דוגמה לכל אחד מן הסוגים שהסברת.

(2) מהו תפקידן של הברכות, ומי הם שתיקנו את הברכות?

(8 נקודות)

ב. "הביאו לפניו מליח בתחילה ופת עימו..." (ברכות, פרק ו', משנה ז').

(1) הסבר בלשונך את המקרה שבמשנה המצוטטת.

(2) על פי המשך המשנה, מהו הדין במקרה זה, ומהו הטעם לדין זה?

(5 נקודות)

5. שבת

א. (1) "הכותב שתי אותיות ... בין משם אחד, בין משני שמות" (שבת, פרק י"ב, משנה ג').

הסבר את המילים המודגשות בקו.

(2) "אמר רבי יוסי: לא חייבו שתי אותיות אלא משום רושם..." (שם).

על פי המשך המשנה, הסבר את הנימוק של רבי יוסי לדבריו.

(7 נקודות)

ב. (1) הסבר את המושג "מלאכת מחשבת" בהקשר של הלכות שבת.

(2) על פי הרב יחיאל מיכל אפשטיין ("ערוך השולחן"), הסבר את המקרה שבו המקלקל פטור,

וכתוב מדוע הוא פטור.

(6 נקודות)

6. מועדים – ראש השנה

בתפילת מוסף בראש השנה אומרים שלוש ברכות ייחודיות: מלכויות, זיכרונות ושופרות.

א. (1) כמה פסוקים יש לומר לכל הפחות בכל אחת מן הברכות האלה? ציין את שתי הדעות שבמשנה.

(2) איזה סוג של פסוקים אין מזכירים בברכות האלה?

(6 נקודות)

ב. על פי הרב יוסף אלבו ("ספר העיקרים"), כל אחת מן הברכות האלה רומזת על אחד משלושת עיקרי האמונה.

ציין על איזה עיקר רומזת כל אחת מן הברכות, והסבר באיזה אופן היא רומזת על עיקר זה. (7 נקודות)

7. מועדים – יום טוב

א. בנוגע להבדל בין שבת ליום טוב, כתב הרב מאיר שמחה הכהן מדווינסק ("משך חכמה") שיש שני סוגי מצוות:

"יש מצוות המקשרין ישראל לאביהם שבשמיים, ויש מצוות המקשרים ישראל זה לזה..." (משך חכמה, ויקרא, כ"ג, כ"א).

(1) כתוב לאיזה סוג מצוות שייכת מַצוֹת השבת, ולאיזה סוג מצוות שייכת מַצוֹת יום טוב.

(2) כתוב הלכה אחת שהזכיר ה"משך חכמה" בדבריו, והסבר כיצד בהלכה זו בא לידי ביטוי ההבדל שהוא ציין

בין שבת ליום טוב.

(6 נקודות)

ב. (1) הסבר בלשונך מהו "עירוב תבשילין", וכתוב מה עשיית "עירוב תבשילין" מאפשרת לאדם לעשות.

(2) הרב עובדיה מברטנורא כתב שני טעמים ל"עירוב תבשילין".

הסבר את שני הטעמים.

(7 נקודות)

8.

קטע שלא נלמד

למד את המשנה שלפניך, וענה על השאלות שאחריה. היעזר בפירוש של הרב פינחס קהתי המובא מתחת למשנה. המשנה עוסקת בתחילת זמן קריאת שמע של ערבית ובסוף זמן קריאת שמע של ערבית.

ברכות, פרק א', משנה א'

מאימתי קורין את שמע בערבית?

משעה שהפנהים נכנסים לאכל בתרומתן,

עד סוף האשמורה הראשונה;

דברי רבי אליעזר.

וחכמים אומרים: עד חצות.

רבן גמליאל אומר: עד שיעלה עמוד השחר.

...

ולא זו בלבד,

אלא כל מה שאמרו חכמים: "עד חצות" –

מצותן עד שיעלה עמוד השחר;

...

אם כן, למה אמרו חכמים: "עד חצות"?

כדי להרחיק את האדם מן העברה.

פירוש הרב פינחס קהתי

כתוב בפרשת שמע: "ודברת בם בשבתך בביתך ובלכתך בדרך ובשכבך ובקומך". מכאן דרשו חכמים, שמצווה לקרוא שמע פעמיים בכל יום, "בשכבך" – בזמן שכיבה, ו"בקומך" – בזמן קימה, היינו בערב ובבוקר. מאימתי קורין את שמע בערבית – מתי מתחיל זמן קריאת שמע בערב? משעה שהפנהים נכנסים לאכל בתרומתן – ... שעת צאת הכוכבים היא... ועד מתי זמן קריאת שמע בערב? עד סוף האשמורה הראשונה – כלומר עד סוף השליש הראשון של הלילה... דברי רבי אליעזר – שהוא מפרש "ובשכבך" – בשעה שאתה שוכב לישון, ורוב בני אדם שוכבים בשליש הראשון של הלילה... וחכמים אומרים: עד חצות – זמן קריאת שמע בערב עד חצות הלילה. רבן גמליאל אומר: עד שיעלה עמוד השחר – היינו כל הלילה, שפירוש "ובשכבך" – כל זמן שבני אדם שוכבים וישנים, ומכאן שכל הלילה קרוי זמן שכיבה... כדי להרחיק את האדם מן העברה – שיזדרז אדם בקיום המצווה ולא ידחנה עד סוף זמנה, שמא ישכח ולא יעשנה.

א. על פי המשנה, כתוב את שלוש הדעות בנוגע לסוף זמן קריאת שמע של ערבית. (3 נקודות)

ב. הסבר את הטעם לדעת רבי אליעזר ואת הטעם לדעת רבן גמליאל בנוגע לסוף זמן קריאת שמע של ערבית.

(6 נקודות)

ג. על פי הסיפא של המשנה, הסבר את הטעם לדעה של חכמים בנוגע לסוף זמן קריאת שמע של ערבית. (4 נקודות)

9. יסודות תורה שבעל פה

א. אנשי כנסת הגדולה קבעו נוסח תפילה אחיד לכל ישראל.

כתוב מי הם אנשי כנסת הגדולה, והסבר מה היה הרקע ההיסטורי לקביעת נוסח תפילה אחיד לכל ישראל.

(5 נקודות)

ב. כתוב אחת מתקנות רבן יוחנן בן זכאי, והסבר אחת מן המטרות של תקנות אלה. (4 נקודות)

ג. "וכן כל מצוות חכמים שאנו מקיימים, היסוד העיקרי שלהן היא קבלת הגוי כולו" (הראי"ה קוק, אדר היקר).

על פי הראי"ה קוק, כתוב על מה מבוסס התוקף של תקנות חכמים, והדגם זאת באמצעות אחת מתקנות חכמים.

(4 נקודות)

פרק שני (22 נקודות)

ענה על שתיים מן השאלות 10–12 (לכל שאלה – 11 נקודות).

10. בין אדם לחברו

"המניח את הכד ברשות הרבים, ובא אחר ונתקל בה ושברה – פטור. ואם הוזק בה – בעל החבית חייב בנזקו".

(בבא קמא, פרק ג', משנה א')

א. "המניח את הכד ברשות הרבים, ובא אחר ונתקל בה ושברה – פטור".

לפי שמואל, בציטוט זה מדובר במצב של אפלה.

(1) לפי שמואל, הסבר מדוע במצב של אפלה האדם פטור.

(2) לפי שמואל, האם ההולך בדרך צריך להסתכל על הדרך ולהזהר מלהזיק לחפצים המונחים בה?

הוכח דברך.

(7 נקודות)

ב. "ואם הוזק בה – בעל החבית חייב בנזקו".

המילים המודגשות בקו הן חלק ממקרה. כתוב בלשונך את המקרה בשלמותו. (4 נקודות)

11. כבודו של אדם

א. "הי כבוד חברך חביב עליך כשלך" (אבות, פרק ב', משנה י').

כתוב שני הסברים לדברי המשנה האלה. (6 נקודות)

ב. "הי ממון חברך חביב עליך כשלך" (שם, משנה י"ב).

(1) לפי רשב"ץ (הרב שמעון בן צמח דוראן), אין כוונת המשנה הזאת ללמד על איסור גזל או על איסור עשיית נזק.

מדוע ברור לרשב"ץ שאין זו כוונת המשנה?

(2) לפי רשב"ץ, מהי הדרך לקיים את הוראת המשנה הזאת?

(5 נקודות)

12. שמיטה

א. כתוב שתי מלאכות חקלאיות שאסורות בשביעית. (3 נקודות)

ב. "שביעית ניתנה לאכילה..." (שביעית, פרק ח', משנה ב').

מהו הכלל בעניין הדרך שבה מותר לאכול פירות שביעית? (3 נקודות)

ג. "אין מוכרין פירות שביעית – לא במידה, ולא במשקל, ולא במניין..." (שם).

(1) אם אסור למכור במידה, במשקל ובמניין, כיצד קובעים את הכמות שקנה הקונה?

(2) מדוע אסור למכור במידה, במשקל ובמניין? כתוב טעם אחד.

(5 נקודות)

בהצלחה!